

PTAKI

Roztoczańskiego
Parku Narodowego
i Roztocza

Samotnik związany jest ze środowiskami mokradłowymi Parku (PM/LTO)

Wydawca:

© Copyright by Roztoczański Park Narodowy

Opracowanie merytoryczne i redakcja:

Wydawnictwo Lipiec

na podstawie materiałów udostępnionych
przez Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne
oraz Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze

Tekst: **Przemysław Stachyra (LTO)**

Autorzy fotografii:

**Paweł Marczakowski (PM/LTO), Przemysław Stachyra (PS/LTO),
Jarosław Wawerski (JW/LTO)**

Fotografia na okładce (1. strona) – puszczyk uralski
Przemysław Stachyra (LTO)

Fotografia na okładce (4. strona) – trzmielojad
Paweł Marczakowski (LTO)

Skład i druk:

Zapol Sobczyk Spółka komandytowa

al. Piastów 42, 71-062 Szczecin

www.zapol.com.pl

Zwierzyniec 2022

ISBN: 978-83-954586-8-2

Publikację wydano w ramach projektu:

Nr POIiS.02.04.00-00-0020/18

„Ochrona gatunków i siedlisk Natura 2000 na obszarze Roztoczańskiego Parku Narodowego”
współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Funduszu Spójności
w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Fundusze
Europejskie
Infrastruktura i Środowisko

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Fundusz Spójności

PTAKI

Roztoczańskiego Parku Narodowego i Roztocza

Zwierzyniec 2022

PTAKI ROZTOCZA w telegraficznym ujęciu

Wśród wzniesień południowej Lubelszczyzny, rozciągających się od doliny Wisły po granicę państwową z Ukrainą, istnieje jedno z najważniejszych krajowych refugium awifauny – Roztocze. Połączona funkcjonalnie z Puszczą Solską oraz Doliną Sołokiji i Wyżyną Wołyńską, tworzy bardzo ważny w skali europejskiej obszar dla zachowania awifauny nie tylko interioru leśnego, ale również mozaiki pól, ugorów i niewielkich dolin rzecznych, pomiędzy którymi od wieków funkcjonuje osadnictwo.

Awifauna Roztocza liczy blisko 280 gatunków (ponad 65% ornitofauny krajowej), z czego 185 gatunków to ptaki lęgowe, gniazdujące obecnie lub gnieźdzące się w przeszłości. Trzonem awifauny Roztocza są gatunki lasów oraz mozaiki siedlisk otwartych: pól, rozłogów i niewielkich kompleksów leśnych. Całość dopełniają gatunki mokradłowe skupione na zbiornikach wodnych i w dolinach rzecznych.

Roztocze z lotu bocianów białych migrujących wzdłuż rzecznej doliny Gorajki (PM/LTO)

Urozmaicona rzeźba terenu z sąsiadującymi ze sobą lasami i polami kształtuje charakterystyczny krajobraz Roztocza (PM/LTO)

Stawy hodowlane są miejscem żerowania wielu gatunków ptaków mokradłowych, w tym rzadkiej czapli nadobnej oraz pospolitych czapli – białej i siwej (PM/LTO)

Lasy i rozlegi pól przecięte doliną niewielkiej rzeki to typowa mozaika siedlisk ptaków Rostocza (PM/LTO)

Roztocze jako region geograficzny jest obszarem silnie urzeźbionym, cechującym się obecnością zalesionych jarów i debr oraz łagodnych zalesionych wzniesień. Przeważają tu lasy mieszane (w tym przepiękne buczyny i grądy) i iglaste (m.in. bory jodłowe), z których znaczna część ma charakter zbliżony do naturalnego, a najcenniejsze z nich chronione są w granicach Roztoczańskiego Parku Narodowego i kilku rezerwatów przyrody ulokowanych w lasach państwowych. Wyróżnikiem krajobrazu tego obszaru jest niespotykana w Europie mozaika pól, ugorów, zakrzewień i śródpolnych zadrzewień, poprzedzielanych miedzami z roślinnością zielną, szpalerami zakrzewień tarniny oraz starymi drzewami owocowymi. Unikalność środowiska przyrodniczego Roztocza warunkowana jest trwającymi nieprzerwanie procesami geomorfologicznymi, które – w największym skrócie – polegają na rocznym wypiętrzaniu się roztoczańskich wzniesień...

Tak ptaki Roztocza postrzegają swoje siedliska (JW./LTO)

Pola z miedzami i tarninami to kluczowe miejsce życia gatunków krajobrazu rolniczego (PM/LTO)

PTAKI INTERIORU LEŚNEGO

Awifauna ekosystemów leśnych Roztocza wyróżnia region na tle krajowym, stanowiąc o wysokiej randze tych terenów dla ochrony ptaków związanych z lasami. Do osobliwości należą w pierwszym rzędzie gatunki ściśle związane z lasami o naturalnym charakterze: bocian czarny, szponiaste (trzmiełojad, bielik, kania czarna, orlik krzykliwy), sowy (puchacz, sóweczka, włochatka, puszczyk uralski), dzięcioły (zielonosiwy, średni, biało-grzbiety), siniak, wróblowe (zniczek, muchołówki, a wśród nich najliczniejsze – mała i białoszyja). Populacje wymienionych gatunków są jednymi z największych w kraju, stanowiąc od 1 do nawet 10 procent populacji krajowej.

Szczególne znaczenie mają lasy liściaste (buczyny, grądy, olsy i łągi) oraz bory jodłowe – skupiają one bowiem największą liczbę gatunków typowych dla Roztocza, a osiągnięte przez nie parametry populacyjne (liczebność i zagęszczenie) należą do optymalnych lub maksymalnych. Drzewostany te, zwłaszcza zwarte, różnowiekowe z przewagą lub znacznym udziałem starodrzewu, występują w Roztoczańskim Parku Narodowym i otulinie, parkach krajobrazowych – Krasnobrodzkim, Szczebrzeszyńskim i Południoworoztoczańskim oraz w okolicach Turobina i Batorza.

(PM/LTO)

(PS/LTO)

(PM/LTO)

Żyzne buczyny i cieniste jędrliny stanowią najważniejsze siedliska bytowania dla pospolitych i rzadkich ptaków...

Wśród dominantów lasów liściastych (buczyn i grądów oraz olsów i łęgów) wymienić należy przede wszystkim ptaki wróblowe: ziębę, rudzika, kowalika, kosa, strzyżka, muchołówkę białoszyją, kapturkę, bogatkę i modraszkę. Stosunkowo wysoką liczebność osiągają też gatunki ściśle związane z obecnością dziupli: siniak (150 par), puszczyk (mający na Roztoczu jedno z najwyższych zagęszczeń w Polsce), dzięcioły (za wyjątkiem białoszyjowego) oraz muchołówka mała. Gatunkami wyróżniającymi drzewostany liściaste Roztocza, zwłaszcza starodrzewy zróżnicowane wiekowo, są: dzięcioł czarny (c. 350 par), dzięcioł biało-grzbiety (70–80 par), dzięcioł zielonosiwy (>80 par), dzięcioł średni (>150 par), puszczyk uralski (40 par), muchołówka mała (150 par) i muchołówka białoszyja (>600 par). Lasy liściaste Roztocza są (obok borów jodłowych i mieszanych) miejscem największej liczby rewirów trzmiełojada (c. 200 par), jastrzębia i najczęstszej lokalizacji gniazd bociana czarnego, którego populacja oszacowana jest na około 35 par.

...kowalika... (PM/LTO)

...dzięcioła białogrzbietego... (PS/LTO)

...strzyżyka... (PS/LTO)

...puszczyka uralskiego... (PS/LTO)

...i bielika (PM/LTO)

Trzmielojad... (PM/LTO)

...i myszołów – najpospolitsze szponiaste Roztocza (PS/LTO)

Duże zróżnicowanie borów jodłowych (zwłaszcza starych, wielowarstwowych, wilgotnych drzewostanów z domieszką buka, grabu, świerka i sosny) sprawia, że wiele gatunków typowych dla tych drzewostanów osiąga tu zagęszczenia zbliżone do maksymalnych, głównie: zięba, sosnowka, rudzik, mysikrólik, czubatka, kos, śpiewak i świstunka leśna (zimą również paszkot). Natomiast gatunkami wyróżniającymi jedliny są: zniczek, czyż, pokrzywnica i gil – sporadycznie notowane w innych typach drzewostanów. W borach jodłowych zanotowano jedyne na Roztoczu stanowiska lęgowe sóweczki, która od roku 2004, kiedy zanotowano

trzy pary, eksplodowała do poziomu ponad 20 terytoriów. Również większość terytoriów lęgowych włośчатки zlokalizowana była w starych jedlinach poprzątkanych przestojowymi sosnami. W drzewostanach jodłowych stwierdzono też najwięcej gniazd orlika krzykliwego (którego populacja w regionie liczy około 35 par, z czego większość po stronie polskiej), co jest charakterystycznym biotopem lęgowym tego drapieżnika na Roztoczu.

Sóweczka to najmniejsza roztoczańska sowa, wielkością zbliżona do znanego wszystkim szpaka (PS/LTO)

Ptaki wróblowe reprezentują: najpospolitszy ptak Europy – zięba... (PS/LTO)

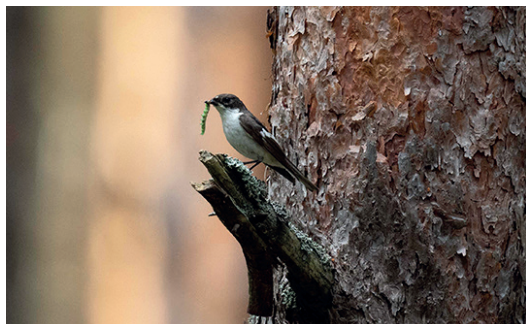

...typowa dla borów sosnowych czubatka... (PS/LTO)

...wszędobylska świstunka leśna... (PM/LTO)

Bory sosnowe niezależnie od spektrum wilgotnościowego oraz formy zniekształcenia (np. drzewostany sosnowe na siedliskach żyznych), w konfrontacji z lasami liściastymi i borami jodłowymi, są uboższe pod względem ugrupowań ptaków, ale podobnie jak omówione wcześniej drzewostany – posiadają swoją specyfikę. Gatunkami dominującymi i jednocześnie charakterystycznymi są: zięba, świergotek drzewny, paszkoł, kapturka, pleszka, sosnowka, muchołówka żałobna i czubatka. Powierzchnie zrębowe i odnowienia (uprawy, młodniki) zasiedlają dość licznie m.in. lelek, lerka i piecuszek. W drągowinach rozpowszechniona jest sójka, rzadkim gatunkiem jest orzechówka, a spośród szponiastych – krogulec.

...i najrzadsza roztoczańska muchołówka – żałobna (PS/LTO)

Drzewostany dojrzałe, a zwłaszcza starodrzewy, preferowane są przez dzięcioła czarnego i powiązane z wykuwanymi przezeń dziuplami – siniaka i włośchatkę. W starych fragmentach borów sosnowych gniazduje również w niewielkich koloniach jęzzyk i kruk, po którym gniazdo zajmuje zwykle kobuz – gatunek sokoła, który dzięki znacznej liczebności (ponad 50 par) jest wyróżniającym dla regionu. Bory sosnowe południowego skraju Roztocza (przy Puszczy Solskiej) – zwłaszcza w sąsiedztwie mokradeł (borów bagiennych i torfowisk) – są obszarem występowania szczątkowej populacji głuszca (ostatnio jedynie w RPN i na Bagnie Tałandy koło Hedwiżyna) oraz miejscami lęgów żurawia i słonki.

Bogaty skład leśnych gatunków stanowią zarówno niepozornie ubarwione ptaki, takie jak świergotek drzewny... (PS/LTO)

...jak i kolorowa pleszka (choć jak to u ptaków jest, samica niespecjalnie rzuca się w oczy)... (PM/LTO)

...a także skryte gatunki – jak orzechówka... (PS/LTO)

...i z sokolim okiem oraz sprytem – kobuz (PM/LTO)

PTAKI MOKRADEŁ

Fauna ptaków mokradłowych najliczniej reprezentowana jest na kompleksach stawów rybnych, zwłaszcza w dolinach: Topornicy, Wieprza, Sołokiji oraz na naturalnych, zwykle śródleśnych niewielkich zbiornikach. Dopełnieniem ugrupowań awifauny wodnej i błotnej są ptaki występujące w niewielkich (specyficznych dla Rostocza) dolinach rzek, głównie: Poru, Wieprza, Topornicy, Gorajki i Sołokiji. Do dominujących gatunków na stawach rybnych należą występujące praktycznie na każdym kompleksie i dość liczne: krzyżówka, perkozek, błotniak stawowy, perkoz dwuczuby, czernica, łyska, wodnik, kokoszka wodna, głowienka, trzciniak, trzciniaczek, rokitniczka, potrzos.

Liczebności części z wymienionych gatunków (głównie łyski i perkozów) w ostatnich kilku-, kilkunastu latach zmniejszyły się lub fluktuują (niekiedy znacząco) wskutek zmian sposobu gospodarowania oraz presji drapieżników (głównie gatunków inwazyjnych i obcych). Rozpowszechnione, acz nieliczne gatunki, to: łabędź niemy, bączek (>20 par), bąk (>20 par), zielonka (>40 par), występujące na zbiornikach z dużym udziałem roślinności szuwarowej. Niewielkie zbiorniki śródleśne lub małe, zarastające stawy rybne są miejscem gniazdowania m.in. cyraneczki i krakwy – gatunków występujących lokalnie i bardzo nielicznie. Nieregularnie i skrajnie nielicznie (po kilka par) gniazdują: perkoz rdzawoszyi, zausznik (którego liczebność w latach 1990. wynosiła 20 par), śmieszka (w latach 1990. kolonia liczyła około 1000 par), mewa siwa, mewa białogłowa oraz rybitwy: rzeczna (do 80 par w latach 1990.), białowąsa i czarna (po kilkadziesiąt par w końcu XX w.) – głównie na stawach w Tarnawatce i w rejonie Tomaszowa Lubelskiego. Na Rostoczku znane są dwie kolonie czapli siwej: w starodrzewiu sosnowym w Lipsku k. Zamościa licząca około 60 par oraz koło Lubyczy Królewskiej w starym olsie (około 40 par).

Perkozek (PM/LTO)

Trzciniak (PS/LTO)

Łabędź krzykliwy – nowy i rzadki gatunek lęgowy Rostocza – na miejsce pierwszego w regionie lęgu wybrał w roku 2021 park narodowy (PM/LTO)

Doliny rzeczne – terasy zalewowe i nadzalewowe, wskutek znacznych przekształceń wynikających z prac hydrotechnicznych, które zdegradowały pokłady torfu, stanowią obecnie miejsce liczego gniazdowania derkacza (300–400 samców) i kilku gatunków ptaków wróblowych, głównie: pokląskwy, łożówki, pliszki żółtej, świergotka łąkowego, słowika szarego, strumieniówki, świerszczaka, a lokalnie i nielicznie również dziwonii i podróżniczka w zwartych zakrzewieniach górnego Wieprza. Lęgowe ptaki siewkowe, reprezentowane są nielicznie przez czajkę i kszyka lub skrajnie nielicznie – przez krwawodzioba i rycyka. Pojedyncze stwierdzenia dubeltów (z dolin górnego Wieprza oraz rejonu Hrebennego)

mogą wskazywać na istnienie tokowisk i stanowisk lęgowych tego ginącego i globalnie zagrożonego gatunku. Rzeki Roztocza (koryto i zadrzewienia lęgowe na obrzeżach) będące w różnym stopniu przekształcenia, od zbliżonych do naturalnych (np. Krupiec, Sopot, Potok Łosiniecki) do skanalizowanych na niemal całym odcinku (np. Kryniczanka, Sołokija), nie ogniskują występowania specyficznych ugrupowań awifauny. Do ciekawszych gatunków zaliczyć należy: samotnika, gniazdującego w gniazdach drozdowatych w przykorytowych lęgach, coraz rzadszego zimorodka związanego ze skarpami oraz pliszkę górską z populacją o charakterze wyspowym na tle areálu występowania, liczącą ponad 40 par, typową dla Wieprza i przelomowych odcinków rzek spływających z Roztocza do Kotliny Sandomierskiej.

Bogata i różnorodna jest liczba gatunków przelotnych i zalatujących notowanych na zbiornikach wodnych zlokalizowanych w dolinach rzecznych, zwłaszcza Wieprza, Topornicy i Sołokiji.

Rycyk jest na Roztoczu zagrożony całkowitym zanikiem... (PM/LTO)

Zielonka (PM/LTO)

...zaś samotnik ma się dobrze w lasach porastających obrzeża roztoczańskich rzek (PM/LTO)

Do interesujących i rzadkich należą przede wszystkim: łabędź czarnodzioby, karczarka rdzawa, ohar, hełmiatka, uhlra, perkoz rogaty, pelikan kędzierzawy, kormoran mały, czapla nadobna, czapla modronosa, szczudłak, brodziec pławny, płatkonóg szydłodzioby, kulik mniejszy, kamusznik, ostrzygojad, pluszcz, siwerniak. Stwierdzenie pelikana kędzierzawego należy do wyjątkowych w tej części Europy.

Doliny rzeczne wraz z przyległymi polami stanowią kluczowe żerowisko zarówno dla ptaków lęgowych gniazdujących w lasach (głównie szponiastych i sów), jak i dla awifauny migrującej: blaszkodziobych, brodzących, szponiastych i siewkowych. Stwierdzono tam m.in. dość liczne jak na warunki Rostocza zgrupowania gęsi (do kilkuset osobników), czaplę nadobną (stado liczące 12 osobników – jedno z większych w Polsce), bociana białego („sejmiki” liczące do ponad 100 osobników), kanię rudą, kanię czarną, cztery gatunki błotniaków (stawowego, zbożowego, łąkowego i stepowego), kurhannika, orła przedniego, orła cesarskiego (w dolinie Sołokiji), gadożera, raroga (w dolinie Sołokiji), sokoła wędrownego, kobczyka (w czasie nalotu w 2014 roku – stado liczące ponad 50 osobników w strefie krawędziowej koło Machnowa Nw.), mornela (regularnie notowanego koło Machnowa) i siewkę złotą.

Kurhanniki...

...i kobczyki to rzadkie ptaki szponiaste o wschodnim rodowodzie, corocznie – choć rzadko pojawiają się na Rostoczu

AWIFAUNA

mozaiki siedlisk otwartych

Tereny otwarte, to obok lasów dominująca forma pokrycia powierzchni Rostocza. Ekstensywny charakter upraw, występowanie licznych zarośniętych miedz, a także śródpolnych kęp drzew i niewielkich zadrzewień oraz ugorów i kserotermów, w znaczący sposób wpływają na istnienie stanowisk wielu rzadkich gatunków, które dodatkowo przy opisanej fizjonomii terenu determinują wysokie liczebności i zagęszczenia – jedne z najwyższych w Europie. Unikalny w skali Europy układ mozaiki krajobrazu występuje głównie na Rostoczku Środkowym i Zachodnim między Frampolem a Tomaszowem Lubelskim, charakteryzujący się obecnością rozłogów i wąskich smug pól poprzedzielanych miedzami. Rostocze Wschodnie to z kolei mozaika lasów i rozległych skomasowanych pól znacznie mniej zróżnicowana i przez to uboższa w aspekcie biocenotycznym.

Oprócz pospolitych i lokalnie licznych bądź bardzo licznych: skowronka, trznadla, cierniówki, pokląskwy, potrzyszczka i gąsiora (2500–3000 par), w urozmaiconym krajobrazie otwartym Rostocza występują gatunki zwykle rzadkie lub nieliczne: przepiórka (>200 par), kuropatwa, derkacz, turkawka, lerka (>300 par), świergotek polny (>50 par), kłaskawka, jarzębatka (c. 200 par), srokosz i ortolan (>200 par). Mozaika siedlisk otwartych i lasów oraz strefa ekotonu determinuje również status szponiastych i sów krajobrazu rolniczego, w którym pustułka i uszatka, a miejscami również kobuz, należą do dość rozpowszechnionych gatunków. Natomiast lokalnie i skrajnie nielicznie gniazduje w krajobrazie otwartym błotniak łąkowy, który wbrew nazwie gatunkowej na miejsca lęgów wybiera głównie uprawy rzepaku lub pszenicy.

...i kłaskawka – gatunki rostoczańskich przydroży i ugorów (PM/LTO)

Pokląskwa... (PM/LTO)

Potrzeszcz... (PM/LTO)

...trznadel... (PM/LTO)

...oraz gąsiołek (PM/LTO)

...i jarzębatka – to symbole roztoczańskich rozłogów (PS/LTO)

AWIFAUNA OBSZARÓW ZURBANIZOWANYCH

Roztocze cechuje się niską zabudową skoncentrowaną wzdłuż miejscowości i niewielkich zwykle miast. Wiele wsi zachowało zabudowę tradycyjną z licznymi zadrzewieniami i zakrzewieniami przydomowymi (dorodnymi gatunkami drzew leśnych i owocowych oraz krzewami), a także alejami przydrożnymi. Miasta z kolei to ośrodki z niewielkimi centrami i rozwiniętą strefą peryferyjną, z dość dużymi połączaniami zieleni, głównie o charakterze skwerów, parków i zadrzewień przydomowych.

Część ptaków stale i od lat bytuje w pobliżu osad człowieka lub toleruje jego bezpośrednie sąsiedztwo, np.: bocian biały, sierpówka, jerzyk, pliszka siwa, dymówka, oknówka, kopciuszek, kwiczoł, gawron, kawka (populacje obu krukowatych występują wyłącznie w miastach i wsiach będąc w postępującym regresie), kapturka, piegża, szpak, wróbel i mazurek. Ponad 20 lat temu pojawił się w niektórych miejscowościach Roztocza dzięcioł białoszy. W obszary zurbanizowane wnikają nierzadko gatunki leśne lub pogranicza lasów i terenów otwartych: puszczyk, uszatka, dzięcioły (zielony, zielonosiwy, duży, średni, dzięciołek), krętogłów, grzywacz, rudzik, kos, śpiewak, pleszka, bogatka, modraszka, kowalik, pełzacz leśny, muchołówka szara i żałobna, zięba, grubodziób, trznadel, sójka, a wyjątkowo także – mokrądlowe, jak np. pliszka górską gniazdująca na budynkach w pobliżu cieków. Do bardzo rzadkich i zanikających (lokalnie wymarłych, głównie w Polsce) należą sowy – płomykówka i pójdzka (po kilka par) oraz dzierlatka (pojedyncze stanowiska).

Bocian biały to stały rezydent siedzib człowieka... (PM/LTO)

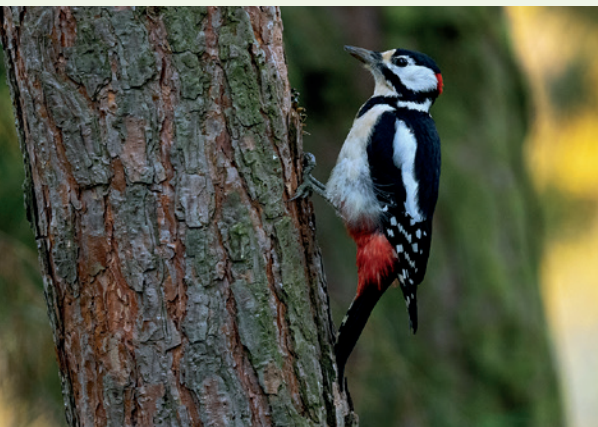
...podobnie jak sierpówki... (PM/LTO)

...dymówki... (PS/LTO)

...uszatka... (PS/LTO)

...nierzadko dzięcioł duży... (PM/LTO)

...czy nawet pliszka górską (PS/LTO)

ZAGROŻENIA DLA ROZTOCZAŃSKIEJ ORNITOFAUNY

Nie będzie odkrywczym stwierdzenie, że główne zagrożenia dla ptaków i ich siedlisk Roztocza płyną z nieracjonalnego wykorzystania przyrodniczych zasobów lasów i intensyfikacji rolnictwa oraz coraz bardziej agresywnej urbanizacji, nie rzadko pozbawionej podstaw prawnych.

Rosnący poziom pozyskania drewna coraz częściej zaczyna dotyczyć fragmentów drzewostanów latami nieeksploatowanych z uwagi na trudnodostępność lub zamierzczłe plany objęcia ich formą ochrony jako rezerваты przyrody. Tym sposobem ubywa starych lasów, koniecznych do prawidłowego funkcjonowania populacji gatunków konserwatywnych siedliskowo, jak niektóre dziuplaki (sowy, gołębie, dzięcioły, muchołówki).

Rozłogi pól, jakkolwiek piękne i cenne przyrodniczo, są trudne w uprawie i nie dochodowe, stąd zrodził się niegdyś pomysł scalania gruntów na wzór wielkoobszarowych pól byłych PGR-ów. Niestety, co jakiś czas ta idea jest przywoływana w planach miejscowych i strategiach regionu, a konsekwencje tych działań (na razie na szczęście pozostających tylko w planach) będą, rzecz jasna, drastyczne.

Brak rozsądku w gospodarowaniu przestrzenią przyrodniczą i nie rzadka ignorancja decydentów na polu ochrony przyrody, stoi w sprzeczności z potrzebą właściwego funkcjonowania systemu obszarów chronionych, którego integralną częścią na terenie południowej Lubelszczyzny jest Roztocze. Dlatego też, podobnie jak lasy Puszczy Solskiej, ekosystemy leśne Roztocza, ale również krajobraz kulturowy tego regionu (stworzony przez żyjących tu wcześniej ludzi!), zasługują na szczególne traktowanie i pilne opracowanie strategii ochrony i rozwoju. Nadzieją na tego typu działania jest powołanie w czerwcu 2019 roku Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery Roztocze UNESCO.

Martwy puszczyk przy drodze (PS/LTO)

Kolizje z samochodami dotyczą wielu gat. ptaków – czyż (PM/LTO)

OCHRONA JEDNEGO GATUNKU – wiele przyrodniczych korzyści – również dla człowieka

Gdzie polują orliki krzykliwe z Rztoczańskiego Parku Narodowego?

Orlik krzykliwy *Clanga pomarina*, jest jednym z dwóch lęgowych orłów Rztoczańskiego Parku Narodowego, jedynym gniazdującym regularnie i w znaczącym zagęszczeniu. Jego liczebność waha się to od 4 do 6 par. Drugie tyle gniazduje w otulinie Parku. Orliki na Rztoczcu gniazdują w starych drzewostanach (powyżej 80 lat), najczęściej w jedlinach oraz dąbrowach. Natomiast żerują na terenach otwartych wokół miejsc lęgowych, zazwyczaj 3–5 km od gniazda.

Badania realizowane od roku 2016 przez naukowców z Rztoczańskiego Parku Narodowego, Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego oraz Fundacji Natura International Polska nad przestrzennymi uwarunkowaniami funkcjonowania populacji rzadkich gatunków ptaków, gruntownie zweryfikowały dotychczasową wiedzę nt. kluczowych żerowisk orlików krzykliwych gniazdujących w Parku i jego sąsiedztwie. A jako że żerowiska są głównym kryterium istnienia stanowisk lęgowych tych ptaków, identyfikacja miejsc zdobywania pokarmu jest podstawą do ochrony populacji tego orła na Rztoczcu.

Jako miejsca żerowania rztoczańskie orliki preferują trzy główne typy środowisk: mozaikę pól i ugorów sąsiadujących bezpośrednio z kompleksami, w których gniazdują, ekstensywnie użytkowane łąki w dolinach rzecznych oraz śródlądne łąki i zbiorniki oraz odległe od miejsc rozrodu rozległe agrocenozy.

Dwa pierwsze obszary żerowiskowe przylegają do Parku i stanowią je półenklawy wokół zwartej (liniowej) zabudowy i enklawy pośród lasu, w tym różnego rodzaju łąki. Koszenie biomasy w obszarach nieleśnych ekosystemów łądowych

Dorosły orlik krzykliwy
z charakterystycznym
ubarwieniem wierzchu
(PS/LTO)

Dorosły orlik krzykliwy od spodu jest z dala niemal jednolicie brązowy, a detale ubarwienia ujawniają się dopiero z bliska i przy dobrym oświetleniu (PS/LTO)

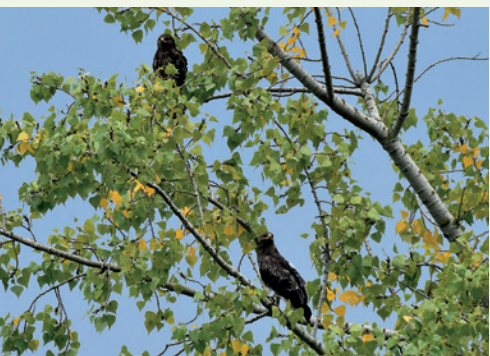
Urozmaicone, dojrzałe drzewostany z udziałem jodły i dębu, sąsiadujące z terenami otwartymi – obraz miejsc rozrodu i żerowania roztoczańskich orlików (JW/LTO)

Półtenkława wsi Wólka Wieprzecka i Kosobudy – pola wokół zwartej liniowej zabudowy stanowią pierwszy obszar polowań po wylocie z lasu (PS/LTO)

Rozległe agrocenozy urozmaicone pojedynczymi drzewami, rozciągające się na północ od Roztoczańskiego Parku Narodowego (PS/LTO)

Orliki krzykliwe podczas polowania chętnie korzystają ze śródpolnych zadrzewień jako miejsce wypatrywania zdobyczy lub odpoczynku (PS/LTO)

Użytkowane śródleśne łąki są chętnie wykorzystywane przez orliki krzykliwe jako miejsce polowań, w tym pieszego poszukiwania ofiar (JW/LTO)

(na śródleśnych łąkach i wokół zbiorników wodnych) ma wymiar praktyczny dla utrzymania ważnych żerowisk gatunków ptaków. Zachowanie w stanie bezleśnym tych miejsc ma na celu stworzenie i poprawę warunków zdobywania pokarmu przez ptaki gniazdujące w RPN, z jednoczesnym ograniczeniem ich przemieszczania się poza granice Parku, gdzie skumulowany udział różnego rodzaju zagrożeń może znacząco negatywnie oddziaływać na ich stan zachowania. Dużym zaskoczeniem było stwierdzenie, iż „Parkowe” orliki regularnie polują również na oddalonych o ponad 10 do 14 kilometrów od miejsc gniazdowania polach w rejonie Siedlisk i Wielączy. Okazało się, iż pola te zasiedla jedna z najliczniejszych w Polsce populacja chomika europejskiego. Najwyraźniej orlikom na równi opłaca się pokonać co jakiś czas dłuższy dystans i upolować dużego chomika, jak i kursować częściej na krótkich dystansach i uganiać się za małymi nornikami...

Orlik krzykliwy z upolowanym normikiem (PS/LTO)

Skąd to wiemy? System monitoringu ptaków drapieżnych w Parku oparty jest na dwudziestu stałych punktach monitoringowych ulokowanych na eksponowanych widokowo miejscach, z których możliwe jest prowadzenie szczegółowych obserwacji wyglądu oraz zachowań ptaków podczas swej codziennej aktywności. Orliki są również obrączkowane, a dodatkowo jeden z ptaków wyposażony został w nadajnik GPS/GSM podający jego dokładną lokalizację. Zebranie i analiza tych danych umożliwiła nam określenie obszarów funkcjonalnych ważnych dla orlików.

Gniazdujący w lasach Roztocza orlik krzykliwy... (PS/LTO)

...poluje głównie na sąsiadujących z kompleksami leśnymi obszarach otwartych – polach uprawnych oraz łąkach w dolinach rzecznych (PS/LTO)

Zawłaszczanie przez człowieka coraz większych obszarów otaczającego nas środowiska jest głównym zagrożeniem dla wielu gatunków ptaków (PM/LTO)

Dlaczego o tym piszemy? Otóż postępująca antropopresja jest jednym z głównych zagrożeń dla wielu gatunków i przejawia się ona trwałym i znaczącym przekształceniem przestrzeni przyrodniczej. Mozaika unikalnego roztoczańskiego krajobrazu kulturowego, gdzie polują orliki, coraz silniej jest poddawana presji rozproszonej zabudowy (pojedyncze zabudowania powstają z dala od zwartej zabudowy, nierzadko w dolinach rzecznych i obszarach podmokłych). Z kolei rozległe agrocenozy, w tym „pola chomikowe”, znajdują się w sferze zainteresowań inwestycji infrastrukturalnych, polegających na budowie wielkoobszarowych farm fotowoltaicznych i farmy wiatrowej.

Listę zagrożeń dla roztoczańskich orlików polujących na rozległych polach na północ od RPN zamyka wciąż obecny i istotny proceder wykładania przeciwko lisom nafaszerowanej trucizną padliny. Ofiarami tych działań, oprócz lisów i zwierząt domowych, stają się dość często ptaki drapieżne. Tylko tego roku w wyniku zatrucia lub z podejrzeniem zatrucia padło blisko 10 drapieżników, w tym bielik (znaleziony przy granicy z Parkiem) oraz kania ruda.

Drodzy Przyjaciele Przyrody!

Przekazujemy w Wasze ręce cztery foldery tematyczne o roztoczańskich płazach, gadach, ptakach i nietoperzach. Dzięki realizacji projektu „Ochrona gatunków i siedlisk Natura 2000 na obszarze Roztoczańskiego Parku Narodowego” została zapewniona dodatkowa ochrona wybranym gatunkom fauny, a działania objęły również ich ulubione siedliska. Działania podejmowane w ramach projektu mają na celu czynną ochronę przyrody, zarówno ożywionej, jak i nieożywionej, ze szczególnym uwzględnieniem utrzymania warunków wodnych sprzyjających zachowaniu siedlisk mokradłowych oraz środowiska bytowania gatunków zwierząt związanych ze środowiskiem wodnym. Gatunki i siedliska związane z występowaniem wody należą do najbardziej zagrożonych komponentów przyrodniczych roztoczańskiej przyrody i stanowią bardzo istotną składową różnorodności biologicznej Roztoczańskiego Parku Narodowego.

Działaniami ochronnymi objęliśmy dwanaście zagrożonych i rzadkich gatunków zwierząt – traszkę grzebieniastą, kumaka nizinnego, żółwia błotnego, bociana czarnego, orlika krzykliwego, derkacza, sóweczkę, puszczyka uralskiego, mopka, nocka łydkowłosego, nocka Bechsteina i nocka dużego, z którymi, między innymi, będziecie mogli zapoznać się bliżej w naszych wydawnictwach. Dzięki projektowi zadbaliliśmy także o poprawę stanu i ochronę siedlisk borów bagiennych i torfowisk wysokich, poprawę retencji wód oraz utrzymanie ekosystemów nieleśnych.

Projekt obejmuje także wiele działań informacyjno-promocyjnych. Dzięki jednemu z nich możemy przekazać Państwu tę publikację.

*Beata Grabowska – kierownik–koordynator projektu
Andrzej Wojtyło – dyrektor Roztoczańskiego Parku Narodowego*